Monitor en evaluatie
Ruimte voor de regio

Nulmeting

Monitor en evaluatie
Ruimte voor de regio

Nulmeting

Consortium 2B MBO

Aan de totstandkoming van deze rapportage is een bijdrage geleverd door:
Bianca Leest, Maarten Wolbers (KBA Nijmegen)

Nijmegen, september 2020

KBA Nijmegen

KBA Nijmegen
Toernooiveld 9
6525 ED Nijmegen
Tel. 024- 382 32 40 / info@kbanijmegen.nl

Monitor en evaluatie Ruimte voor de regio
Nulmeting. Consortium 2B MBO

ISBN 978-94-92743-32-9
NUR 840

Foto omslag: Can Stock Photo / lightpoet

© 2020 KBA Nijmegen

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, en evenmin in een retrieval systeem worden opgeslagen, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van het Kenniscentrum Beroepsonderwijs Arbeidsmarkt te Nijmegen. No part of this book/publication may be reproduced in any form, by print, photo print, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Deze publicatie maakt deel uit van het door het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek gefinancierde onderzoeksprogramma Evaluatie van twee beleidsinterventies in het MBO: inwerkingtreding wet ‘Doelmatige leerwegen’ en herziening kwalificatiestructuur.

NRO-projectnummer: 405-15-425

NATIONAAL REGIEORGAAN ONDERWIJSONDERZOEK

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting 1

1 Inleiding 3
1.1 Achtergrond 3
1.2 Onderzoeksvragen 4
1.3 Onderzoeksopzet 7
1.3.1 Meetmomenten 7
1.3.2 Aanpak gegevensverzameling 7
1.4 Opzet van het rapport - leeswijzer 9

2 Opzet en werkwijze van het experiment 11
2.1 Opbouw geregionaliseerde mbo-opleiding 11
2.2 Formeel proces, randvoorwaarden en kenmerken 12
2.3 Beknopte casebeschrijvingen per kwalificatie 13

3 Motieven voor deelname aan Ruimte voor de regio 17
3.1 Regionale en/of landelijke vraag 17
3.2 Overige motieven voor deelname 17
3.3 Motieven om niet deel te nemen 18

4 Samenwerking en betrokkenheid mbo-instellingen, docenten en werkveld 21
4.1 Samenwerking tussen mbo-instellingen 21
4.2 Betrokkenheid werkgevers 22
4.3 Betrokkenheid docenten 24

5 Aanvraag en ondersteuning 27
5.1 Termijn van de aanvraag 27
5.2 Ondersteuning door SBB en de procesbegeleider 27

6 Experimenteerruimte, toetsing en start opleidingen 28
6.1 Experimenteerruimte 28
6.2 Ervaringen toetsing 29
6.3 Opleidingen op basis van de geregionaliseerde kwalificaties 30

7 Conclusies en reflectie 31
7.1 Het verbeteren van de aansluiting op de regionale arbeidsmarkt en het vergroten van het eigenaarschap van werkgevers 32
7.2 Het vergroten van het eigenaarschap van docenten 32
7.3 Het versterken van de kwaliteit en innovatiekracht van het onderwijs 33

Managementsamenvatting

Binnen het experiment Ruimte voor de regio kunnen mbo-scholen geregionaliseerde kwalificaties ontwikkelen en (na goedkeuring/vaststelling) uitvoeren. Het primaire doel van het experiment is om ruimte te creëren om mbo-opleidingen sneller op ontwikkelingen in het werkveld te laten inspelen en de responsiviteit van de kwalificatiestructuur te vergroten. Dit gebeurt concreet door de structuur van de mbo-opleiding zodanig aan te passen dat deze bestaat uit de volgende onderdelen:

- Het **landelijk deel** (minimaal 60% van de studiebelastingsuren (SBU))
- Het **regionaal deel** (maximaal 25% SBU)
- De **keuzedelen** (15% SBU)

Het experiment loopt van 1 augustus 2020 tot en met 31 juli 2026. De eerste van de twee aanvraagrondes voor landelijke en regionale delen is inmiddels (in mei 2020) afgerond. Aanvragen voor landelijke delen konden alleen worden ingediend door minimaal twee mbo-instellingen samen; aanvragen voor regionale delen konden alleen worden ingediend nadat het landelijk deel was vastgesteld en door te voorzien in een samenwerkingsovereenkomst met werkgevers uit de regio.

Het experiment wordt aan de hand van de volgende hoofdvragen gemonitord en geëvalueerd:
Of en in hoeverre draagt het experiment Ruimte voor de regio bij aan:

- Verbetering van de aansluiting van de opleidingen op de regionale arbeidsmarkt?
- Vergroting van het eigenaarschap van docenten en werkgevers met betrekking tot de inhoud van het onderwijs?
- Versterking van kwaliteit en innovatiekracht van het onderwijs?

Het onderzoek brengt tevens in beeld hoe de totstandkoming van de geregionaliseerde kwalificaties verloopt en wat de ervaringen zijn van betrokken deelnemers en stakeholders. Hieruit moet naar voren komen welke elementen van dit experiment goed werken in de praktijk. Het onderzoek kent drie meetmomenten, in 2020, 2023 en 2026. De huidige meting en rapportage betreft de nulmeting van het onderzoek. Hierin staan de eerste ervaringen rondom de kwalificaties van de eerste aanvraagronde centraal. Deze eerste rapportage is kwalitatief van aard en gebaseerd op casestudies en beschikbare stukken zoals de aanvragen en beschikkingen.

Het experiment Ruimte voor de regio is opgezet als een kleinschalig experiment, met ruimte voor regionalisering van een beperkt aantal kwalificaties. In totaal hebben negen mbo-instellingen een landelijk deel aangevraagd voor in totaal vijf kwalificaties. Vier landelijke delen zijn goedgekeurd. In totaal vijf instellingen hebben bij een of meer van deze vier goedgekeurde landelijke delen regionale delen aangevraagd. De beperkte deelname aan het experiment wordt door betrokkenen onder andere verklaard door:

- Het beperkte aantal kwalificaties in het experiment;
- De lange aanloop van het experiment waardoor er weinig tijd was voor de aanvraag en potentieel geïnteresseerde mbo-instellingen zich terugtrokken;
- De complexiteit van het experiment;
- De verhouding tussen de grote inzet die het vraagt van betrokkenen en de beperkte experimenteerruimte die sommige deelnemers hebben ervaren.

Doelstelling: *Het verbeteren van de aansluiting op de regionale arbeidsmarkt en het vergroten van het eigenaarschap van het onderwijs bij werkgevers*

Bij twee van de vier kwalificaties is het regionaal deel, evenals het landelijk deel, gezamenlijk ontwikkeld door mbo-instellingen uit verschillende regio's. Volgens de deelnemende instellingen is er bij deze kwalificaties aangesloten op landelijke ontwikkelingen in het werkveld. Het regionale aspect van het experiment heeft zich volgens deelnemers aan het experiment vooral geuit in de aansluiting met het regionale bedrijfsleven, niet zozeer in specifieke regionale inhoud. Het algemene beeld is dat de aanpak van het experiment, waarin betrokkenheid van werkgevers een voorwaarde voor deelname was, een impuls heeft gegeven aan de samenwerking tussen onderwijs en praktijk. De formalisering in de vorm van de samenwerkingsovereenkomsten heeft hier tevens een positieve bijdrage aan geleverd. Wel bleek het in veel gevallen niet eenvoudig de betrokkenheid meer te laten zijn dan meedenken over en feedback geven op voorstellen van de mbo-instelling.

Doelstelling: *Het vergroten van het eigenaarschap van het onderwijs bij docenten*

De mate en wijze van betrokkenheid van docenten varieert. De casestudies hebben voorbeelden laten zien van initiatieven waar docenten actief deelnemen aan het experiment door deel te nemen aan de landelijke bijeenkomsten, de ontwikkeling van de kwalificatie en betrokken te zijn in het contact met werkgevers. Bij enkele initiatieven stonden docenten iets meer op afstand, maar werden ze intern wel bij de ontwikkeling van de kwalificatie betrokken en zijn zij inmiddels het onderwijs voor de nieuwe opleiding aan het ontwikkelen.

Doelstelling: *Het versterken van de kwaliteit en innovatiekracht van het onderwijs*

Uit de casestudies is gebleken dat het experiment tot nu toe op een aantal manieren heeft bijgedragen aan het versterken van de innovatiekracht van het onderwijs. Het meest duidelijk kwam dit naar voor uit de stimulerende werking die uitgaat van de betrokkenheid van de praktijk. Dit wordt door de mbo-instellingen als een toegevoegde waarde van het experiment gezien. Het heeft de wensen van de praktijk duidelijker gemaakt, de dynamiek gestimuleerd en een positieve invloed gehad op de betrokkenheid van docenten. Ook wordt de snelheid van het traject, vergeleken met het reguliere traject voor vernieuwing van een kwalificatie, als een sterk punt gezien, vooral door deelnemers vanuit de instellingen die niet bij het voortraject betrokken waren.
Het experiment lijkt er bij een aantal initiatieven aan te hebben bijgedragen dat men meer ruimte in de kwalificatiestructuur ervaart. Enerzijds door de experimenteerruimte binnen het experiment en anderzijds door de realisatie dat de huidige kwalificaties wellicht ook meer speelruimte bieden dan men tot nu toe had verondersteld. Een deel van de regionale ruimte, namelijk de mogelijkheid om regionale keuzedelen te ontwikkelen en aan te bieden, is nog onbenut gebleven. Immers, geen van de mbo-instellingen heeft tot nu toe een aanvraag voor een regionaal keuzedeel ingediend.
In het verlengde hiervan wordt door betrokkenen vanuit de mbo-instellingen en SBB geconstateerd dat vernieuwingen uit de regionale kwalificaties in nieuwe juridische en zorgkwalificaties terecht zijn gekomen. Hun indruk is dat hiermee het experiment een positieve uitwerking heeft gehad en heeft bijgedragen aan een versnelde vernieuwing van deze reguliere kwalificaties. Voor enkele betrokkenen bij deze kwalificaties is de ervaring enigszins dubbel omdat in hun ogen de geregionaliseerde kwalificaties overbodig zijn geworden door de snelle opeenvolging van vernieuwing vanuit het experiment en de reguliere vernieuwing.

1 Inleiding

1.1 Achtergrond

Binnen het experiment Ruimte voor de regio kunnen mbo-instellingen geregionaliseerde kwalificaties ontwikkelen en (na goedkeuring) uitvoeren. In een arbeidsmarkt die steeds dynamischer wordt als gevolg van onder meer technologisering, robotisering en verduurzaming kan de situatie ontstaan dat er onvoldoende aansluiting is tussen het aanbod van mbo-gediplomeerden en de actuele vraag vanuit de arbeidsmarkt[1]. Mbo-instellingen en bedrijfsleven ervaren binnen de huidige kwalificatiestructuur onvoldoende ruimte om snel op deze ontwikkelingen te kunnen inspelen. Het primaire doel van het experiment is om deze ruimte te creëren en de responsiviteit van de kwalificatiestructuur te vergroten. Daarbij is de regio als vertrekpunt gekozen, omdat de regio voor het mbo van cruciaal belang is: studenten komen veelal uit de regio en gaan stagelopen en werken bij bedrijven en organisaties in de regio. Door het onderwijs nadrukkelijker regionaal te kunnen invullen, beoogt het experiment mbo-instellingen beter in staat te stellen om in te spelen op wensen vanuit de regionale arbeidsmarkt. Naast het versterken van de aansluiting tussen het onderwijs en de (regionale) arbeidsmarkt, beoogt het experiment het eigenaarschap van het onderwijs bij docenten en het (regionale) bedrijfsleven te vergroten, en de kwaliteit en innovatiekracht van het onderwijs te versterken. Dit gebeurt concreet door de structuur van de mbo-opleiding zodanig aan te passen dat er een landelijk en regionaal (keuze)deel ontstaat:

- Het **landelijk deel** (minimaal 60% van de studiebelastingsuren (SBU)) omvat in ieder geval de landelijke beroepsvereisten en de generieke vakken Nederlands, rekenen, burgerschap en Engels (voor opleidingen op niveau 4), vormgegeven door instellingen met bedrijven, getoetst door de Toetsingskamer SBB, voorzien van advies door de relevante sectorkamer en vastgesteld door de minister van OCW. In combinatie met het toezicht op de kwaliteit van de examinering wordt hiermee het civiel effect van kwalificaties geborgd.
- Het **regionaal deel** (maximaal 25% SBU) wordt vormgegeven door een mbo-instelling of meerdere mbo-instellingen samen, in nauwe afstemming met regionale bedrijven. Kerntaken van het regionaal deel mogen geen overlap vertonen met de kerntaken van het landelijk deel. Het regionale deel wordt marginaal getoetst door de Toetsingskamer SBB en goedgekeurd door de minister van OCW. De kwaliteit van de gehele kwalificatie wordt op reguliere wijze door SBB getoetst waarna de geregionaliseerde kwalificatie door de minister wordt vastgesteld.
- De **keuzedelen** (15% SBU) betreffen ofwel reguliere keuzedelen, ofwel regionale keuzedelen die de mbo-instelling in overleg met werkgevers in de regio ontwikkelt ofwel een combinatie van beide.

Er is gekozen voor de vorm van een experiment-AMvB[2] waarmee in de praktijk deze nieuwe vorm van totstandkoming van kwalificaties verkend kan worden. In samenspraak met het onderwijs en bedrijfsleven is een selectie van bestaande kwalificaties gemaakt die zijn opgenomen in het experiment. Het experiment loopt van 1 augustus 2020 tot en met 31 juli 2026. De mbo-instellingen kunnen in twee rondes aanvragen indienen voor de landelijke delen. Aanvragen voor regionale

1 Besluit experiment geregionaliseerde beroepsopleidingen en kwalificaties mbo, 18 december 2018, Staatsblad 2019.
2 Algemene Maatregel van Bestuur

delen kunnen gedurende de looptijd van het experiment jaarlijks worden ingediend. Een mbo-instelling kan meerdere regionale delen ontwikkelen en aanvragen bij een landelijk deel. De eerste aanvraagronde voor landelijke en regionale delen is inmiddels (in mei 2020) afgerond. Aanvragen voor landelijke delen kunnen alleen worden ingediend door minimaal twee mbo-instellingen; aanvragen voor regionale delen kunnen alleen worden ingediend wanneer voorzien van een samenwerkingsovereenkomst met werkgevers uit de regio.

Om zicht te krijgen op de opbrengsten van het experiment voert het consortium 2B MBO, bestaande uit KBA Nijmegen en ResearchNed, met subsidie van NRO een meerjarig monitorings- en evaluatieonderzoek uit. Naast het experiment Ruimte voor de regio onderzoekt hetzelfde consortium het experiment cross-overs en de beleidsmaatregel mbo-certificaten. Deze onderzoeken sluiten aan bij het lopende meerjarige monitorings- en evaluatieonderzoek naar de herziening van de kwalificatiestructuur (HKS) en de wet 'Doelmatige Leerwegen' (DL).

De hoofdvragen van het onderzoek sluiten aan op de doelen van het experiment en luiden als volgt:
Of en in hoeverre draagt het experiment ruimte voor de regio bij aan:

- Verbetering van de aansluiting van de opleidingen op de regionale arbeidsmarkt?
- Vergroting van het eigenaarschap van docenten en werkgevers met betrekking tot de inhoud van het onderwijs?
- Versterking van kwaliteit en innovatiekracht van het onderwijs?

Het onderzoek brengt tevens in beeld hoe de totstandkoming van de kwalificaties verloopt en wat de ervaringen zijn van betrokken deelnemers en stakeholders. Hieruit moet naar voren komen welke elementen van het experiment goed werken in de praktijk.

De drie voornoemde hoofdvragen zijn uit te splitsen naar een veelheid aan subvragen die in volgende paragraaf aan bod komen. In paragraaf 1.3 zetten we kort de onderzoeksaanpak en de rapportagecyclus van het monitorings- en evaluatieonderzoek uiteen. Het hoofdstuk eindigt met een leeswijzer voor het vervolg van het rapport.

1.2 Onderzoeksvragen

Bij de subvragen, voortkomend uit de drie hoofdvragen uit de vorige paragraaf, hanteren we de volgende driedeling: vragen naar de implementatie van het experiment, de effecten van het experiment en verklaring van de effecten.

A. Implementatie: ontwikkeling van geregionaliseerde kwalificaties

1. Hoeveel en welke (welk type) mbo-instellingen nemen (neemt) deel aan de ontwikkeling van de onderscheiden landelijke delen en waarom? Hoeveel mbo-instellingen dienen vervolgens een regionaal deel in, dan wel zien daarvan af en waarom dan?
2. Zijn er landelijke delen voorzien van een negatief advies en, zo ja, waarom?
3. Waarom wordt door niet-participerende mbo-instellingen afgezien van deelname (denk daarbij aan onbekendheid, geen behoefte, geen capaciteit, et cetera)?

4. Van welke tekortkomingen in de aansluiting van de kwalificatie-eisen en de daaraan verbonden curricula op de regionale arbeidsmarkt is volgens de stakeholders (instellingen en werkgevers) nu sprake? Waaruit blijkt dit volgens de stakeholders? En verwachten de stakeholders dat geregionaliseerde kwalificaties de oplossing zijn van deze tekortkomingen?
5. Welke kwalificaties (in welke sectoren) binnen de set van mogelijke kwalificaties (en sectoren) worden ontwikkeld?
6. Waarom worden er bepaalde kwalificaties binnen de set van mogelijke kwalificaties ontwikkeld en mogelijk andere niet?
7. Hoeveel (regionale) bedrijven zijn betrokken bij de ontwikkeling van de landelijke en regionale deel/delen en welke zijn hun kenmerken?
8. Hoe representatief zijn deze bedrijven voor de werkgelegenheid in de regio van de betreffende kwalificatie(s)?
9. Lukt het de deelnemende partijen om samen binnen een 'redelijke termijn' een kwalitatief van voldoende niveau en inhoudelijke goed landelijk en regionaal deel van een kwalificatie te ontwikkelen? En zo ja, slagen zij er ook in om op basis van het landelijk en regionaal deel een onderwijsprogramma op te stellen?
10 Wat achten de deelnemende partijen een redelijke termijn voor het ontwikkelen van het landelijk en het regionaal deel?
11. Waarom lukt het wel of niet c.q. minder goed om een landelijk/regionaal deel te ontwikkelen?
12. Hoe verloopt de afstemming met het landelijke bedrijfsleven?
13. Zijn er knelpunten in de samenwerking tussen de onderwijsinstelling(en) en het relevante regionale bedrijfsleven, de werkorganisatie SBB en de procesbegeleider bij de totstandkoming van de kwalificaties? Wat gaat er volgens hen goed? Wat kan volgens hen beter? En welke lessen kunnen daaruit geleerd worden?
14. Is er, en zo ja welke ondersteuning wordt door de werkorganisatie van het SBB geleverd?
15. Op welke wijze is de vaststelling van de regionale delen en keuzedelen in de praktijk geborgd tijdens het experiment?
16. Hoe is ten behoeve van de borging voorzien in een breed draagvlak vanuit de werkgevers in de betreffende beroepsgroep en sector en wat zijn de ervaringen van de betrokken partijen hiermee? Is er een preferente vorm van borging?
17. Zouden partijen bereid zijn om - gezien de vereiste inspanningen van de betrokkenen - om met enige regelmaat kwalificaties te ontwikkelen?

B. Effecten experiment ruimte in de regio: kwantitatieve monitoring

1. Hoeveel studenten verwachten de deelnemende scholen in te gaan schrijven op de nieuwe kwalificaties, en hoeveel zijn dat er feitelijk?
2. Wat zijn de achtergrondkenmerken van de studenten en wijken deze af van de kenmerken van de controlegroep?
3. Hoeveel studenten stappen gedurende de rit over naar een andere (aanverwante) opleiding?
4. Studierendement en uitval. Hoeveel deelnemers aan opleidingen met een gewijzigd uitstroomprofiel hebben een diploma behaald en welk aandeel is uitgevallen gedurende de opleiding? Hoe verhoudt de uitval en het diplomarendement van deze deelnemers zich tot die van deelnemers van de vergelijkbare opleidingen uit de controlegroep en landelijk?
5. Doorstroom. Hoeveel deelnemers aan de nieuw ontwikkelde kwalificaties (opleidingen met een gewijzigd uitstroomprofiel) zijn doorgestroomd naar een vervolgopleiding op een hoger niveau? Hoe verhoudt de doorstroom van de deelnemers binnen het experiment zich tot deelnemers aan reguliere opleidingen (controlegroep en landelijk)?

6. Arbeidsmarktrendement:
    - Hoeveel deelnemers aan de nieuwe opleidingen met een gewijzigd uitstroomprofiel hebben direct een baan (op niveau) gevonden (percentage)?
    - Hoeveel deelnemers aan de nieuwe opleidingen met een gewijzigd uitstroomprofiel hebben binnen 2 jaar na afstuderen een baan (op niveau) gevonden (percentage)?
    - Hoeveel deelnemers aan de nieuwe opleidingen met een gewijzigd uitstroomprofiel hebben 2 jaar of langer na afstuderen een baan (op niveau) gevonden (percentage)?
    - Hoe verhoudt het arbeidsmarktrendement van opleidingen met een gewijzigd uitstroomprofiel zich tot het rendement behaald door vergelijkbare studenten in de controlegroep en landelijk?

C. Verklarende evaluatie: kwalitatieve monitoring effecten

1. Waarin wijken de nieuw ontwikkelde landelijke en regionale delen af van de huidige kwalificaties en is er sprake van een specifiek regionale behoefte/beroepsprofiel, of betreft het regionaal gedreven innovatie in het beroepsprofiel met uiteindelijk een landelijk karakter? Indien het laatste het geval is, heeft of krijgt deze aanpassing dan ook een plaats in de landelijke kwalificatie? En, zo ja, op welke wijze?
2. Wat zijn redenen voor de deelnemende instellingen (scholen) en bedrijven om aan dit experiment deel te nemen? En waarom kiezen deze instellingen juist niet voor het ontwikkelen van een cross-over kwalificatie?
3. Waarom en in welke mate participeert het regionale bedrijfsleven bij de ontwikkeling van het landelijke en regionale deel van de kwalificatie(s)?
4. Wat zijn de motieven voor studenten om te kiezen voor deze nieuwe kwalificatie?
5. Zijn de betrokken partijen (deelnemers/studenten, onderwijsteams, werkgevers) al dan niet tevreden over hun (mogelijkheden tot) inbreng in de totstandkoming van de nieuwe kwalificaties?
6. Zijn betrokken partijen na afronding van de opleiding tevreden met de nieuwe opleiding (kwalificatie) en de behaalde resultaten? Hoe verhoudt zich dat tot de tevredenheid van onder meer de studenten in de controlegroep en teams (van scholen) die niet deelnemen aan het experiment?
7. Zijn deelnemende partijen (voldoende) tevreden over het landelijk deel van een kwalificatie en het daaraan te verbinden programma dat ze samen hebben opgesteld? Waarom zijn ze wel/niet tevreden?
8. Ervaren betrokken stakeholders meer eigenaarschap dan bij een reguliere opleiding?
9. Hoe groot is het draagvlak voor de regionale specifieke kwalificatie onder de niet-direct betrokken bedrijven waar de afgestudeerden emplooi vinden?
10. Ervaart het afnemend bedrijfsleven (ook) dat de studenten die een geregionaliseerde mbo-opleiding hebben gevolgd wezenlijk anders zijn/verschillen ten opzichte van de afgestudeerde studenten op de bestaande vergelijkbare kwalificaties? En, zo ja, sluiten deze o.b.v. de gewijzigde kwalificaties afgestudeerde studenten volgens hen beter aan bij hun behoefte? Waaruit blijkt dat?
11. Blijft het civiel effect van de nieuwgevormde kwalificaties naar het oordeel van de stakeholders (ook in retrospectief) voldoende geborgd? Is daartoe het minimum van 60% SBU in samenhang met (elementen van) het regionale (keuze)deel van 40% SBU naar het oordeel van de stakeholders toereikend, of is achteraf bezien een andere verdeling wenselijk en, zo ja, welke?

12. Is er in retrospectief volgens de direct betrokken stakeholders sprake van een meerwaarde van de nieuwe manier van ontwikkelen van (regionale) kwalificaties en, zo ja, welke?

1.3 Onderzoeksopzet

1.3.1 Meetmomenten

Het onderzoek kent drie meetmomenten: een nulmeting in 2020, een tussenmeting in 2023 en een eindmeting in 2026. De huidige rapportage betreft de nulmeting van het onderzoek. Hierin staan de eerste ervaringen rondom de kwalificaties van de eerste aanvraagronde centraal. Omdat de opleidingen gebaseerd op de geregionaliseerde kwalificaties op zijn vroegst in schooljaar 2020/2021 starten, zijn er nog geen studenten begonnen met de opleidingen en zijn er evenmin volledig uitgewerkte kwalificaties. De eerste ervaringen waarvan in deze rapportage verslag wordt gedaan, hebben vooral betrekking op de aanvraag en de ontwikkeling van de geregionaliseerde kwalificaties.

De tussen- en eindmeting bestaan beide uit een monitorings- en evaluatiegedeelte. De monitoring richt zich op het volgen van het proces, de implementatie en de ervaringen met het experiment. Het doel van de evaluatie is te bepalen in hoeverre de doelstellingen van het experiment zijn behaald, met name om inzicht te krijgen in welke mechanismen, waarmee in Ruimte voor de regio is geëxperimenteerd, kunnen bijdragen aan een toekomstbestendige en responsieve kwalificatiestructuur.

De tussenmeting in 2023 geeft informatie over ervaringen van de kwalificaties van de tweede aanvraagronde met de ontwikkeling van het landelijk en regionaal deel. Verder wordt in de tussenmeting ingegaan op de implementatie, ontwikkelingen en ervaringen in schooljaar 2020/21, 2021/22 en de eerste helft van 2022/23 van de opleidingen van de eerste aanvraagronde en hetzelfde voor de opleidingen van de tweede ronde vanaf schooljaar 2021/22. Voor zover al mogelijk geven we dan een eerste indicatie van de effecten van de experiment-opleidingen van de eerste aanvraagronde.
De eindmeting in 2026 brengt de gehele looptijd van het zesjarige experiment in beeld. Op het moment van deze meting zijn er gediplomeerden van zowel de opleidingen van de eerste als de tweede aanvraagronde en kunnen we ingaan op de effecten van het experiment in termen van arbeidsmarktrendement.

1.3.2 Aanpak gegevensverzameling

De gegevens waarmee we de onderzoeksvragen beantwoorden, worden via verschillende lijnen verzameld. In deze paragraaf gaan we kort in op de verschillende dataverzamelingsmethoden gedurende het gehele onderzoek.

Casestudies
Gedurende het onderzoek voeren we elk schooljaar casestudies uit. We hanteren het principe dat een case bestaat uit een combinatie van kwalificatie * instelling en een betrokken werkgever. We streven naar een mix van kwalificaties en mbo-instellingen en zullen dan ook elk jaar verschillende opleidingen in het land benaderen. Om een goed beeld te krijgen van de aanloop van het experiment en de eerste ervaringen met de aanvragen hebben we voor de nulmeting een

bredere aanpak gehanteerd. We hebben voor deze meting in principe alle betrokken scholen bij de vijf kwalificaties van de eerste aanvraagronde benaderd voor de casestudies. Echter niet voor alle combinaties van kwalificatie * instelling hebben we informatie kunnen verzamelen. Een aantal betrokkenen wilden niet meewerken, omdat zij zich inmiddels hadden teruggetrokken uit het experiment of inmiddels besloten hadden geen opleiding op basis van de geregionaliseerde kwalificatie te gaan ontwikkelen. Daarnaast was bij de twee experiment-kwalificaties in de sector Zorg en Welzijn de deelname aan het onderzoek beperkter dan aanvankelijk gepland omdat enkele betrokken docenten niet beschikbaar waren vanwege de Corona-crisis. Niettemin hebben op een na alle mbo-instellingen die bij deze twee experiment-kwalificaties zijn betrokken deelgenomen aan de casestudies.
In totaal zijn in het kader van de casestudies zestien gesprekken gevoerd met in totaal twintig personen, veelal direct betrokken opleidings- of afdelingsmanagers, enkele beleidsmedewerkers/-adviseurs en drie vertegenwoordigers van betrokken bedrijven.

Datacollectie onderwijsinstellingen, studenten, bedrijven en stakeholders
Voor de nulmeting heeft een startgesprek plaatsgevonden met OCW en Hutspot (procesbegeleider) en hebben we verder informatie opgehaald bij DUO (aanvragen en beschikkingen) en is SBB geraadpleegd. Vanwege de Coronacrisis vindt de geplande focusgroep met stakeholders plaats in de vorm van een raadpleging van de klankbordgroep van het experiment waarin de stakeholders zijn vertegenwoordigd. Zij voorzien het conceptrapport van de nulmeting van commentaar.
Aansluitend op de dataverzameling voor het lopende monitorings- en evaluatieonderzoek naar de invoering van de herziening van de kwalificatiestructuur (HKS) en de wet ‘Doelmatige Leerwegen’ (DL) zijn enkele vragen over deelname aan het experiment Ruimte voor de regio opgenomen in de enquêtes die zijn uitgezet op het centrale beleidsniveau van de mbo-instellingen.
In schooljaar 2022/23 en in schooljaar 2025/26 vindt uitgebreidere eigen datacollectie bij onderwijsinstellingen en bedrijven plaats. Dan halen we informatie op bij de combinaties kwalificatie * instelling, die in deze beide studiejaren geen casestudie zijn. De dataverzameling vindt plaats bij de contactpersoon van het experiment op de mbo-instelling, waarschijnlijk meestal de opleidingsmanager, en bij de contactperso(o)n(en) van de bedrijven die deelnemen aan het experiment. Bij de studenten gaat het vooral om vragen naar de motivatie van hun keuze, of deze keuze al dan niet bewust was, en naar tevredenheid met de inhoud van hun opleiding en de aansluiting op de arbeidsmarkt.

Analyse bestaande databestanden
Bij de tussenmeting en de eindmeting maken we ook gebruik van bestaande databestanden. De BRON-bestanden van DUO worden gebruikt voor het in kaart brengen van de ontwikkeling van het aantal studenten en gediplomeerden, inclusief switch, rendement en doorstroom. De microdatabestanden van het CBS worden gebruikt om het arbeidsmarktrendement te analyseren. We werken met een experiment- en controlegroep. De experimentgroep bestaat uit studenten die een geregionaliseerde kwalificatie volgen. De controlegroep bestaat uit studenten uit hetzelfde startjaar die een vergelijkbare (klassieke) kwalificatie volgen.
Daarnaast maken we gebruik van relevante stukken die de procesbegeleider gedurende de looptijd van het experiment oplevert.

Deze eerste rapportage is, volgens planning, kwalitatief van aard en gebaseerd op de casestudies en beschikbare informatie ten aanzien van aanvragen en beschikkingen.

1.4 Opzet van het rapport - leeswijzer

Het vervolg van het rapport is langs inhoudelijke lijnen opgezet. In het volgende hoofdstuk gaan we verder in op de opzet van het experiment Ruimte voor de regio en de deelname aan het experiment. In dit hoofdstuk geven we tevens voor elk van de vijf kwalificaties een korte casebeschrijving. In hoofdstuk 3 gaan we in op de motieven voor deelname aan het experiment. In hoofdstuk 4 bespreken we de betrokkenheid van het bedrijfsleven en docenten, en de samenwerking tussen de mbo-instellingen. In hoofdstuk 5 bespreken we de aanvraag en de ondersteuning door SBB en de procesbegeleider. Hoofdstuk 6 gaat in op de ervaren experimenteerruimte, de ervaringen met de toetsing en de start van de opleidingen. In hoofdstuk 7 formuleren we voorlopige conclusies en reflecteren we op de resultaten.

2 Opzet en werkwijze van het experiment

2.1 Opbouw geregionaliseerde mbo-opleiding

Het experiment Ruimte voor de regio loopt tot en met 31 juli 2026. Uitgangspunt is dat binnen deze periode ook de diplomering van de studenten plaatsvindt. Voor bijvoorbeeld een driejarige opleiding is 2023/24 het laatste jaar waarin studenten in het eerste studiejaar kunnen starten. Het niveau van de bronkwalificatie wordt overgenomen in de geregionaliseerde kwalificatie.

De geregionaliseerde mbo-opleiding is als volgt opgebouwd:

Geregionaliseerde mbo-opleiding		
Landelijk deel Ten minste 60% van de studielast van de gehele opleiding	**Regionaal deel** Maximaal 25% van de studielast van de gehele opleiding	**(regionaal) keuzedeel** 15% van de studielast van de gehele opleiding

Er konden maximaal twintig kwalificaties opgenomen worden in het experiment. De minister heeft in overleg met de mbo-instellingen en het bedrijfsleven de volgende kwalificaties vastgesteld, op grond waarvan een landelijk deel kan worden ontwikkeld in het kader van het experiment ruimte voor de regio:

Zorg en welzijn
- MBO-Verpleegkundige niveau 4 (25655)
- Verzorgende IG niveau 3 (25491)
- Persoonlijk begeleider gehandicaptenzorg niveau 4 (25477)

Metaal en metalektro
- Technicus Human Technology niveau 4 (25265)

Media en vormgeving
- Mediaredactie medewerker niveau 4 (25200)

Financiële diensten en Juridisch
- Klantmedewerker bancaire diensten niveau 4 (25544)
- Financieel administratief medewerker niveau 3 (25139)
- Juridisch administratief dienstverlener niveau 4 (25145)

Bouw en infra Technische en installaties en systemen
- Eerste monteur woning niveau 3 (25349)
- Eerste monteur elektrotechnische industriële installaties en systemen niveau 3 (25331)
- Monteur werktuigkundige installaties niveau 2 (25350)

Informatie en communicatietechnologie
- Expert IT systems and devices niveau 4 (25606)

2.2 Formeel proces, randvoorwaarden en kenmerken

Een aanvraag indienen voor een landelijk deel kan op twee momenten gedurende het experiment. Voor vijf kwalificaties zijn landelijke delen aangevraagd in de eerste aanvraagronde, die 15 september 2019 als uiterste aanvraagdatum had. Vier landelijke delen zijn inmiddels vastgesteld. Een landelijk deel, gebaseerd op de kwalificatie Juridisch administratief dienstverlener, is afgewezen. Voor totaal acht kwalificaties (de kwalificatie waarvan het landelijk deel was afgewezen in de eerste ronde plus de overige zeven), kan in de tweede ronde, uiterlijk 15 september 2020, een aanvraag voor een landelijk deel worden ingediend. Het aanvragen van een regionaal deel of (regionale) keuzedelen kan jaarlijks. In de eerste aanvraagronde zijn regionale delen ingediend bij elk van de vier vastgestelde landelijke delen. Omdat de mbo-instellingen de regionale delen individueel moeten aanvragen ook al hebben zij deze gezamenlijk ontwikkeld, gaat het om totaal elf aanvragen. Tien van de elf aanvragen van regionale delen zijn op het moment van rapportage goedgekeurd en daarmee zijn tevens de geregionaliseerde kwalificaties vastgesteld. Er zijn geen aanvragen voor regionale keuzedelen ingediend. De mbo-instellingen hebben koppelingen van bestaande keuzedelen aan de geregionaliseerde kwalificaties aangevraagd. Ook deze zijn inmiddels vastgesteld.

In principe kunnen alle mbo-instellingen deelnemen aan het experiment, mits voldaan aan enkele basisvereisten wat betreft het toezicht op het mbo. Iedere instelling die voornemens was om een landelijk deel binnen het experiment te gaan ontwikkelen heeft zich bij DUO moeten melden. DUO heeft deze initiatieven bij elkaar gebracht. Immers, er kon per kwalificatie maar één landelijk deel worden vastgesteld. Het landelijk deel van de geregionaliseerde kwalificatie moet met ten minste twee mbo-instellingen en in nadrukkelijke samenspraak met het bedrijfsleven en/of de betreffende branche(s) worden ontwikkeld. De instellingen waren vrij om het regionaal deel ook gezamenlijk te ontwikkelen. Indienen van het regionaal deel diende wel per instelling te gebeuren. Voor het indienen van de aanvragen zijn modellen vastgesteld waarin is opgenomen uit welke onderdelen een aanvraag dient te bestaan.
Het landelijke deel wordt vastgesteld door de minister na toetsing door de Toetsingskamer SBB en advisering door de relevante sectorkamer. Bij de beoordeling van het regionale deel vindt een marginale toets door de Toetsingskamer plaats. Het toetsingskader voor de geregionaliseerde kwalificaties is afgeleid van het Toetsingskader Kwalificatiedossier en keuzedelen waarmee de kwaliteit van de gehele kwalificatie, net als bij reguliere kwalificatiedossiers, wordt getoetst aan de hand van de criteria op het gebied van doelmatigheid, uitvoerbaarheid, herkenbaarheid, transparantie, flexibiliteit en duurzaamheid.

Procesbegeleider Hutspot begeleidt het experiment. Hutspot organiseert regionale informatiebijeenkomsten voor de mbo-instellingen om zich op het experiment te oriënteren en voorziet deze van advies over hoe deelname aan het experiment te organiseren binnen de instelling en tussen de instellingen, en hoe te werken aan de ontwikkeling van de geregionaliseerde kwalificatie. Hutspot heeft voor elk landelijk deel een startbijeenkomst georganiseerd en een aantal bijeenkomsten begeleid. Hutspot verzorgt tevens de informatievoorziening over het experiment, onder meer via www.ruimtevoorderegio.nl en een besloten digitale omgeving voor de deelnemende mbo-instellingen.
Bij de ontwikkeling van de kwalificatie kon verder gebruik worden gemaakt van ondersteuning door het team Kwalificeren en Examineren van SBB. Zij waren bij bijeenkomsten aanwezig en hebben ondersteund bij het schrijven van de kwalificaties.

Voor een goed begrip van de ervaringen met het experiment tot nu toe, geven we in de volgende paragraaf van dit hoofdstuk eerst vijf beknopte casebeschrijvingen van de aangevraagde landelijke en regionale delen in de eerste aanvraagronde. In het vervolg van het rapport beschouwen we de voornaamste thema's van de nulmeting vanuit een overkoepelende blik, over de vijf kwalificaties heen.

2.3 Beknopte casebeschrijvingen per kwalificatie

Oorspronkelijke kwalificatie: Mediaredactie medewerker Regionale kwalificatie: Content creator Niveau 4	
Aanvragers landelijk deel	Aanvragers regionaal deel
Friesland College - hoofdaanvrager Friese Poort Noorderpoort ROC Tilburg	Friesland College Friese Poort Noorderpoort ROC Tilburg
Het initiatief voor regionalisering van de kwalificatie mediaredacteur medewerker lag bij het Friesland College en Noorderpoort. Later in het ontwikkelproces zijn Friese Poort en ROC Tilburg aangesloten. De scholen hebben zowel het landelijk deel als het regionaal deel samen ontwikkeld. Bij Friese Poort bestond al een opleiding gebaseerd op de oorspronkelijke kwalificatie mediaredacteur medewerker en wordt de opleiding een combinatie van de nieuwe en bestaande kwalificatie. Bij Noorderpoort en Friesland College start in september 2020 een nieuwe opleiding Content creator. Bij de drie noordelijke scholen speelde op de achtergrond de beperkingen vanwege macrodoelmatigheid. Daarom staat bij deze drie scholen de afspraak dat er bij elke school maximaal 28 studenten per jaar in de opleiding worden toegelaten. Bij ROC Tilburg starten studenten in 2020/21 op basis van een inschrijving voor de kwalificatie Mediaredactie medewerker en worden studenten vanaf volgend schooljaar overgezet naar Content creator, als een heronderzoek van de Inspectie bij het ROC met een positief oordeel is afgerond. Inhoudelijk is de opleiding Content creator ten opzichte van de oude kwalificatie Mediaredactie medewerker een verschuiving naar een mediaprofessional die sterk is in zowel beeld als tekst. Er is meer aandacht voor het journalistieke aspect en voor het commerciële element, zoals online marketing, dataverwerking- en analyse.	

Oorspronkelijke kwalificatie: Eerste monteur woning Regionale kwalificatie: Eerste monteur duurzame installaties Niveau 3	
Aanvragers landelijk deel	Aanvragers regionaal deel
ROC van Twente - hoofdaanvrager Friesland College Friese Poort	ROC van Twente Friesland College Friese Poort
Het traject voor de regionale kwalificatie is gestart door ROC van Twente en Friese Poort. Friesland College was formeel al betrokken maar is pas actief deelnemer geworden bij de ontwikkeling van het regionaal deel dat de drie scholen ook gezamenlijk hebben ontwikkeld en aangevraagd. De twee Friese mbo-instellingen hebben gezamenlijk samenwerkingsovereenkomsten met bedrijven gesloten. Het landelijk deel kreeg een niet eensluidend advies van SBB. De Toetsingskamer adviseerde positief, de sectorkamer heeft zich van advies onthouden. Het landelijk deel is wel vastgesteld door de minister. De opleiding van ROC van Twente start in september 2020 als een kleinschalige pilot. Bij het Friesland College start de opleiding pas in 2021/22 en bij Friese Poort was dit op het moment van het onderzoek nog niet duidelijk. Inhoudelijk voldoet de kwalificatie aan de vraag naar breder opgeleide monteurs, die naast installatietechnische kennis ook beschikken over elektrotechnische kennis.	

Juridisch administratief dienstverlener - niveau 3	
Aanvragers landelijk deel	Aanvragers regionaal deel
ROC Friesland College- hoofdaanvrager Koning Willem 1 College ROC van Twente ROC van Amersfoort ROC Friese Poort	Geen, landelijk deel afgewezen
Het initiatief voor deze kwalificatie lag vooral bij KW1C, Friesland College en ROC van Twente. MBO Amersfoort en Friese Poort zijn later aangesloten. De sectorkamer gaf een positief advies maar de Toetsingskamer SBB onthield zich van een advies omdat deze het landelijk deel te weinig herkenbaar vond. Er zijn volgens de Toetsingskamer te veel elementaire kennis- en vaardigheidselementen van de oorspronkelijke kwalificatie niet overgenomen in het geregionaliseerde landelijke deel waardoor zij te weinig waarborgen voor de civiele waarde van het diploma zag. Het onthouden van advies leidde tot een afwijzing van de aanvraag door de minister. Inhoudelijk was de aanvraag voor deze kwalificatie onder meer gedreven door ontevredenheid over een te grote hoeveelheid theorie in deze kwalificatie, die niet aansluit op de huidige situatie in het werkveld. Er is in het landelijk deel met name gezocht naar verbreding van de kwalificatie. Een complicerende factor bij de kwalificatie juridisch administratief dienstverlener is dat hier niet direct sprake is van een afgebakende branche, met gerichte wensen ten aanzien van de opleiding, maar dat gediplomeerden in uiteenlopende branches aan het werk gaan.	

Oorspronkelijke kwalificatie: Persoonlijk begeleider gehandicaptenzorg Geregionaliseerde kwalificatie: Niveau 4	
Aanvragers landelijk deel	Aanvragers regionaal deel
ROC Friesland College- hoofdaanvrager ROC Friese Poort ROC van Twente MBORijnland Drenthe College	ROC Friesland College ROC Friese Poort
Oorspronkelijke kwalificatie: Verzorgende IG Geregionaliseerde kwalificatie: Maatschappelijk Verzorgende IG plus Niveau 3	
Aanvragers landelijk deel	Aanvragers regionaal deel
ROC Friesland College- hoofdaanvrager ROC Friese Poort ROC van Twente MBORijnland	ROC Friesland College ROC Friese Poort
Het initiatief voor deze kwalificaties lag bij ROC van Twente en de twee Friese ROC's. MBORijnland en Drenthe College zijn wat later aangesloten. Beide landelijk delen zijn goedgekeurd, maar het landelijk deel Maatschappelijke zorgprofessional had een negatief advies van de sectorkamer. Alleen de Friese scholen hebben vervolgens een aanvraag voor regionale delen voor de twee kwalificaties ingediend. Drenthe College is gestopt omdat men te weinig draagvlak in het werkveld vond voor de geregionaliseerde kwalificatie. MBORijnland is gestopt omdat de opleidingen pas in 2021/22 zouden kunnen starten, in afwachting van een positief oordeel van de Inspectie over de instelling en het werkveld inmiddels enthousiast was over het herziene bestaande kwalificatiedossier, Ook bij ROC van Twente is ervoor gekozen om met de opleidingen aan te sluiten op het nieuwe kwalificatiedossier. De Friese scholen hebben de regionale delen samen ontwikkeld, gezamenlijk de samenwerkingsovereenkomsten met de regionale zorgorganisaties gesloten en gaan de opleiding niveau 3 ook gezamenlijk op één locatie aanbieden. Friesland College gaat de geregionaliseerde kwalificatie niveau 4 niet aanbieden, maar richt zich op de nieuwe landelijke kwalificatie. Beide kwalificaties spelen in op een groeiende vraag naar zorgprofessionals (in Friesland) en naar een veranderende vraag waarin de complexiteit van zorgvragen toeneemt en toenemend belang wordt gehecht aan de eigen verantwoordelijkheid, autonomie en eigen regie van de cliënt. Dit vraagt om andere competenties van medewerkers. De kwalificaties voldoen aan de vraag naar zorgopleidingen met een grotere welzijnscomponent.	

3 Motieven voor deelname aan Ruimte voor de regio

3.1 Regionale en/of landelijke vraag

Bij alle vijf de kwalificaties in de eerste aanvraagronde van het experiment speelde een rol dat de mbo-instellingen een discrepantie ervoeren tussen de huidige kwalificaties en de praktijk waarvoor zij opleiden. Bij allemaal komt dit er in grote lijnen op neer dat de kwalificatie niet meer aansloot op actuele en verwachte ontwikkelingen in het werkveld. In het verlengde hiervan ligt de vraag of deze ontwikkelingen een regionaal karakter hebben en er sprake is van een specifiek regionale behoefte/beroepsprofiel, of het wellicht regionaal gedreven innovatie betreft met uiteindelijk een landelijk karakter. Bij alle trajecten was voor de betrokkenen duidelijk dat het om ontwikkelingen ging die door de ROC's weliswaar in de regio werden ervaren, maar die door andere ROC's uit andere regio's werden herkend en gedeeld. De regionale delen zijn dan ook allemaal door mbo-instellingen samen ontwikkeld.

Er werd wel vanuit een regionale aanpak gewerkt. Het was immers een vereiste voor het aanvragen van een regionaal deel om samenwerkingsovereenkomsten met regionale bedrijven te sluiten. Door de aanwezigheid van specifieke bedrijven en bedrijfstakken in bepaalde regio's kan er wel sprake zijn van regionale inkleuring van de opleiding.

Kwalificatie Content creator:
'Het is niet zozeer een regionale maar meer een landelijke kentering. Het is wel goed om in te steken vanuit een regionale vraag. Alleen speelt kennelijk dezelfde vraag vanuit verschillende regio's. De inkleuring kan wel regionaal zijn, bijvoorbeeld met het speerpunt Mind Labs van de regio Tilburg.'

3.2 Overige motieven voor deelname

Bij een aantal mbo-instellingen sloot Ruimte voor de regio en het aanpassen van de kwalificaties aan op een ontwikkeling die al op een andere wijze binnen de mbo-instelling speelde. Om aan de vraag vanuit het werkveld te voldoen, bood een mbo-instelling al een dubbelkwalificatie Verzorgende IG en Maatschappelijke Zorg aan waarmee studenten twee diploma's behalen. Bij de technische kwalificatie was bij een van de mbo-instellingen zichtbaar dat studenten vaak opleidingen in installatietechnische en elektrotechnische richting na elkaar volgen. Bij de kwalificatie Content creator bood een van de instellingen de opleiding volgens de bronkwalificatie al aan met inhoud die sterk in de richting van de geregionaliseerde kwalificatie ligt.
Sommige mbo-instellingen werden ook gemotiveerd door de kans om met een geregionaliseerde kwalificatie meer studenten te werven. Zeker in een krimpregio kan dit een rol spelen. Daarbij werd ook gevoeld dat wanneer het ene ROC in de regio met een regionale kwalificatie aan de slag ging, het andere ROC niet achter kon blijven. Daarmee was er niet alleen een inhoudelijke maar ook een politiek-strategisch motivatie om aan te sluiten bij het experiment.
Bij een aantal kwalificaties was ook het experiment cross-overs in beeld, maar bleek dit uiteindelijk voor de gewenste richting van de gewijzigde kwalificatie niet mogelijk. Voor de technische kwalificatie was het niet mogelijk omdat de twee kwalificaties die men had willen integreren beide binnen hetzelfde domein vallen en dit niet is toegestaan bij een cross-over kwalificatie. Eenzelfde

situatie gold voor de zorgkwalificaties. Ook waren enkele instellingen te laat om deel te nemen aan het experiment cross-overs. Een van de instellingen die meedeed met de geregionaliseerde kwalificatie Content creator had ook een cross-over overwogen, maar was te laat om hiervoor een aanvraag in te dienen. Na de afwijzing van het landelijk deel van de kwalificatie Juridisch administratief dienstverlener was het voor deze mbo-instellingen ook te laat om nog een aanvraag voor een cross-over kwalificatie in te dienen.

3.3 Motieven om niet deel te nemen

In de enquête onder mbo-instellingen voor de meting 2020 van het monitorings- en evaluatieonderzoek naar de herziene kwalificatiestructuur (HKS) en de wet 'Doelmatige Leerwegen' (DL) waren enkele vragen opgenomen over het experiment Ruimte voor de regio. Het gaat om de motieven voor de keuze van de instellingen om wel of niet aan het experiment deel te nemen. Tabel 3.1 laat zien dat van de 37 mbo-scholen de helft aangaf dat zij niet meededen (en dat ook niet van plan waren).

Tabel 3.1 – Is of zijn er vanuit uw mbo-instelling een of meerdere aanvragen ingediend voor een geregionaliseerde kwalificatie, in het kader van het experiment Ruimte voor de regio? (N=37)

Ja	32%
Nee	49%
Nee nog niet, maar de school is dit wel van plan	5%
Niet van toepassing	3%
Weet ik niet	11%

Tabel 3.2 – Waarom is er vanuit uw mbo-instelling afgezien van deelname aan het experiment Ruimte voor de regio? (N=18)

Er is geen behoefte aan geregionaliseerde kwalificaties vanuit het bedrijfsleven	6%
Er is geen behoefte aan geregionaliseerde kwalificaties vanuit de mbo-instelling	17%
Er is vanuit de mbo-instelling onvoldoende capaciteit om een initiatief voor geregionaliseerde opleidingen op te starten	22%
Onbekendheid met het experiment	11%
Anders	44%

Uit de redenen die ze hiervoor opgaven, kunnen we afleiden dat het vrijwel nooit zo was dat er geen behoefte vanuit het bedrijfsleven was; slechts een school geeft dit aan (zie tabel 3.2). Veeleer spelen interne redenen (geen capaciteit, geen behoefte ervaren). Ook bij de andere redenen die instellingen zelf opgaven, komen interne redenen naar voren (reeds deelname aan andere experiment, nog een onvoldoende in de inspectiebeoordeling, beleidsmatig geen prioriteit voor de instelling). Andere genoemde redenen waren:

- *Combinatie van factoren (behoefte bedrijfsleven, mbo, capaciteit, te veel tegelijk).*
- *Er is van afgezien vanwege onvoldoende ervaren ruimte om er werkelijk een experiment van te kunnen maken. Alle dossiers worden nu opnieuw herzien en daarmee wordt de impact van de experimenten te klein.*

- *We kunnen de vragen van het bedrijfsleven invullen met de bestaande kwalificatiedossiers (kd's).*
- *Wij werken vooral landelijk.*
- *Wij willen inspelen om internationale (dus ook landelijke) trends en pleiten voor minder kd's die meer generiek zijn zodat er binnen het kd ruimte is voor evt. regionale wensen. KD's die landelijk en internationaal van maatschappelijke waarde zijn.*
- *Geen garantie op voortzetting na pilotperiode.*

4 Samenwerking en betrokkenheid mbo-instellingen, docenten en werkveld

4.1 Samenwerking tussen mbo-instellingen

Het eerste initiatief om in de huidige kwalificatiestructuur op zoek te gaan naar een manier om sneller en adequater in te spelen op de vraag van de (regionale) arbeidsmarkt lag bij drie mbo-instellingen die aan de wieg hebben gestaan van het experiment Ruimte voor de regio: Friesland College, ROC van Twente en Koning Willem I College.

Een voorwaarde voor deelname aan het experiment Ruimte voor de regio is dat minimaal twee mbo-instellingen samen een aanvraag indienen voor het landelijk deel van de geregionaliseerde kwalificatie. Bij alle vijf de aangevraagde landelijke delen van de eerste ronde waren minimaal drie mbo-instellingen betrokken, waarbij een van de drie initiatiefnemers steeds hoofdaanvrager was. Negen mbo-instellingen hebben in de eerste ronde een aanvraag ingediend voor een of meerdere landelijke delen en vijf ervan hebben vervolgens een aanvraag ingediend voor een of meerdere regionale delen (Friesland College, Friese Poort, Noorderpoort, ROC Tilburg en ROC van Twente). Vier mbo-instellingen zijn dus na het aanvragen van de landelijke delen niet meer betrokken bij het experiment; twee omdat zij alleen betrokken waren bij de kwalificatie juridisch administratief dienstverlener en dit landelijk deel is afgekeurd (Koning Willem I College en ROC van Amersfoort); twee omdat zij alleen betrokken waren bij een of beide zorgkwalificaties en om eigen redenen niet verder zijn gegaan met het experiment. In termen van het aantal verschillende mbo-instellingen dat in de eerste ronde aanvragen voor zowel landelijke als regionale delen heeft ingediend is de reikwijdte van het experiment beperkt te noemen.

In de tweede aanvraagronde, in september 2020, kan voor acht kwalificaties een aanvraag voor een landelijk deel worden ingediend. De twee Friese ROC's en ROC Noorderpoort hebben zich weer gemeld en er zijn vier nieuwe mbo-instellingen die de intentie hebben om in september 2020 een aanvraag in te dienen voor in totaal vijf van de acht nog beschikbare kwalificaties (stand van zaken 29-6-2020 op www.ruimtevoorderegio.nl).

De betrokken mbo-instellingen hebben het samenwerken aan een kwalificatie als prettig ervaren. De concurrentiepositie is daarbij soms een factor. Wanneer andere ROC's in de regio ook meedoen, kan dit zoals eerder aangegeven een reden zijn om deel te nemen aan het experiment. Daarnaast wordt ook opgemerkt dat de aanpak van Ruimte voor de regio juist een manier kan zijn om de samenwerking met instellingen buiten de regio te zoeken, om een open samenwerking te creëren waarbij regionale concurrentie geen rol speelt.
Bij alle vijf de kwalificaties waren er instellingen die vanaf het begin betrokken waren en instellingen die gaandeweg het traject aanhaakten, soms pas net voor het landelijk deel werd ingediend. Dit werd in de regel goed opgevangen. Instellingen voelden verantwoordelijkheid voor de voortgang. Bij twee van de vier goedgekeurde landelijke delen hebben de mbo-instellingen vervolgens ook de regionale delen samen ingediend (bij Content creator en Eerste monteur duurzame installaties, bij de Maatschappelijke zorgprofessional plus en Maatschappelijk Verzorgende IG plus hebben alleen de twee Friese mbo-instellingen aanvragen voor regionale delen ingediend). Dit is volgens de betrokken mbo-instellingen niet alleen een teken dat de vraag vanuit de arbeidsmarkt

bovenregionaal was, maar wordt door hen ook aangevoerd om te laten zien dat de samenwerking tussen de instellingen meerwaarde had. Het aanhalen van de contacten met andere mbo-instellingen, het leggen van nieuwe contacten, de andere instellingen bezoeken voor overleg, een kijkje in elkaars keuken nemen, van elkaar leren; het zijn allemaal aspecten van de samenwerking die als positieve bijvangst worden benoemd. De kritische noten die op dit vlak werden genoemd waren de wisselingen in bezetting van de teams die soms wat verwarring opriepen en het niet goed geïnformeerd of voorbereid zijn van deelnemers. Dit kon soms de vaart enigszins uit de bijeenkomsten halen. Daarnaast zagen mbo-instellingen wel onderlinge verschillen in de mate waarin deelnemende instellingen contact hadden met en op de hoogte waren van de wensen van de praktijk.

4.2 Betrokkenheid werkgevers

Het hoofddoel van het experiment Ruimte voor de regio is het verkennen van de responsiviteit van de kwalificatiestructuur. Responsief wordt in de AMvB beschreven als het snel kunnen inspelen van de onderwijsinstellingen, samen met het bedrijfsleven, op ontwikkelingen in de maatschappij en de arbeidsmarkt. In het experiment Ruimte voor de regio is er daarom meer ruimte dan gebruikelijk voor mbo-instellingen om samen met het bedrijfsleven inhoudelijk invulling te geven aan (een deel van) de kwalificatie. Met name het regionale deel en de keuzedelen bieden de mogelijkheid voor eigen invulling door de afzonderlijke mbo-instellingen met regionale partners. Voor het regionale deel is dit vastgelegd in de eis dat mbo-instellingen samenwerkingsovereenkomsten sluiten met werkgevers.

De mbo-instellingen hebben vaak hun bestaande beroepspraktijkvormingscontacten in het werkveld aangesproken en hebben zich gericht op de voor hen belangrijkste spelers in de regio. Deze bedrijven hebben ze bezocht, of op de school uitgenodigd voor bijvoorbeeld een brainstormsessie. Ook hebben enkelen dit initiatief aangegrepen om nieuwe contacten te leggen. Bij een enkel team werd al vooruitgedacht aan mogelijkheden om onderdelen van de kwalificatie aan te bieden aan werkenden in het kader van een leven lang ontwikkelen.

Er is variatie in de mate waarin relevante bedrijven en organisaties al betrokken waren bij bestaande opleidingen. Voor sommige opleidingen lag de aanpak van Ruimte voor de regio in het verlengde van wat ze al deden, omdat ze al sterke partnerschappen hadden. Toch wordt bij veel mbo-instellingen geconstateerd dat Ruimte voor de regio een impuls aan het contact met de praktijk heeft gegeven. De instellingen zien dit als een sterk punt van de werkwijze van het experiment. Ook het formaliseren van de samenwerking draagt hieraan bij. De geformaliseerde samenwerking gaf duidelijkheid in de zin van het garanderen van voldoende praktijkplaatsen en verwachte vacatures voor gediplomeerden. Ook wordt door zo'n overeenkomst de drempel verlaagd om contact te houden met het bedrijf, zo gaf een opleidingsmanager aan. Verder wordt bij enkele mbo-instellingen aangegeven dat het experiment ervoor heeft gezorgd dat de betrokkenheid van de praktijk een stap verder is gevoerd.

Eerste monteur duurzame installaties:
'We waren al actief met het bedrijfsleven bezig, maar het concreet maken van de samenwerking en het meedenken over een opleiding heeft een meerwaarde.'
Het bedrijfsleven kon influisteren wat ze willen: 'hè hè, er wordt naar ons geluisterd'. Er wordt over de kwalificatiedossiers soms gemopperd. Ze vragen dan, wie heeft bepaald dat dit erin moet

en dat niet? Als we dan vertellen dat die ook tot stand zijn gekomen met het bedrijfsleven zeggen ze 'o ja, met wie dan?'.

Content creator:
'Er was een duidelijke behoefte bij bedrijven. En, ze zijn ook bereid om er tijd aan te besteden. Bedrijven zijn ook bereid om projecten te begeleiden, bij te dragen aan het onderwijs. We hebben ook een adviesorgaan met vertegenwoordigers uit de bedrijven opgericht om innovatief te kunnen blijven binnen de opleiding.'

Maatschappelijke zorgprofessional plus/Maatschappelijk Verzorgende IG plus:
'We hebben er wel veel aan gehad, vanwege het aangaan van gesprekken met het werkveld. Sommige vragen hadden we nog nooit gesteld en het werkveld was verbaasd dat wij sommige van hun wensen niet kenden. Dat gesprek moet je vaker voeren.'

Wanneer het in de casestudies ging over betrokkenheid en eigenaarschap van werkgevers kwam soms ook de term co-creatie bovendrijven. Uit de casestudies komt het beeld naar voren dat hier wellicht wel naar werd gestreefd maar dat er in de meeste gevallen (nog) geen sprake van was van echt co-creatie. Veelal ging het om het ophalen van wensen en ideeën bij bedrijven en het terugleggen van de uitkomst hiervan in de vorm van een beschrijving van de kwalificatie.

Maatschappelijke zorgprofessional plus/Maatschappelijk Verzorgende IG plus:
'Het experiment heeft het onderwijs versterkt met de praktijkpartners. Anders kijken we samen naar hoe gaan we het onderwijs aanbieden, hoe organiseren we de stage? Nu is ook samen gekeken naar wat moeten studenten leren? De praktijkpartner is dan niet alleen mede-uitvoerend, er was meer sprake van co-creatie.'

Maatschappelijke zorgprofessional plus/Maatschappelijk Verzorgende IG plus:
'Praktijkpartners zijn in eerste instantie niet geïnteresseerd in het ontwerpen van een kwalificatie. Ze willen aangeven wat ze belangrijk vinden en dan: maken jullie er maar wat van. Dan legden we het ontwerp voor en haalden weer feedback op. Het idee van echt samen ontwerpen in gemengde groep is niet gehaald.'

De gewenste samenwerking met werkgevers stelde de instellingen ook voor uitdagingen. Het viel niet altijd mee de juiste mensen te vinden, die verder dan het belang en de situatie van hun eigen bedrijf kunnen en willen kijken, die een breder beeld hebben van het werkveld en vooruit kunnen denken over hoe het werk er mogelijk over een aantal jaren uit zal zien. Zeker voor een kwalificatie als de Juridisch administratief dienstverlener bleek dit een uitdaging. De gediplomeerden van deze opleiding komen bij werkgevers in uiteenlopende sectoren terecht die uiteenlopende wensen en eisen ten aanzien van gediplomeerden hebben.

Actieve deelname aan het experiment vroeg ook een tijdsinvestering van de praktijkpartners. Dat bleek soms lastig. Dan was het belangrijk dat het traject strak verliep, met een beperkt aantal bijeenkomsten waar de bedrijven bij waren, met een duidelijke agenda en terugkoppeling. Een van de opleidingsmanagers opperde dat de impuls van de samenwerkingsovereenkomsten mogelijk nog sterker had kunnen zijn als deze al voor het landelijk deel afgesloten moesten worden, zodat de praktijk formeel al aan de start van het traject betrokken had moeten worden en zich

vanaf de start formeel had moeten committeren. De uitdaging voor de toekomst voor de geregionaliseerde opleidingen ligt nu ook in het vasthouden van de betrokkenheid van de bedrijven, bij het invullen van het lesprogramma en de uitvoering van de opleiding.

4.3 Betrokkenheid docenten

Een van de doelstellingen van het experiment Ruimte voor de regio is het vergroten van het eigenaarschap van het onderwijs bij docenten. Hoe dit door het experiment bewerkstelligd zou worden is niet expliciet uit de maatregel af te leiden. Wel heeft Hutspot in het startdocument 'Komen tot een geregionaliseerde beroepsopleiding' adviezen opgenomen over de voorbereiding en organisatie van deelname. Hutspot adviseert de mbo-instellingen hierin een werkgroep te starten bestaande uit een beleidsmedewerker, onderwijsontwikkelaar en docenten. We hebben in de casestudies de open vraag gesteld óf en op welke wijze docenten bij de ontwikkel- en aanvraagtrajecten betrokken waren.

De vorm, de mate en het moment van betrokkenheid van docenten varieert tussen de mbo-instellingen. Bij sommige instellingen waren een of enkele docenten lid van het kernteam vanuit de instelling dat naar de landelijke bijeenkomsten ging en gingen docenten bijvoorbeeld ook op bezoek bij betrokken bedrijven. Bij andere instellingen en kwalificaties ging vanuit het onderwijs een sector- of opleidingsmanager naar de landelijke bijeenkomsten, bijvoorbeeld samen met een beleidsmedewerker en/of een onderwijskundige, maar kwamen er geen docenten mee. In ieder geval vereisten de bijeenkomsten vakinhoudelijke kennis, die soms geleverd kon worden door de opleidingsmanager zelf en soms vanuit docenten kwam. Gedurende de trajecten zijn uitkomsten uit de landelijke bijeenkomsten teruggekoppeld naar de opleidingsteams, zijn docenten om inhoudelijke input gevraagd en is er gewerkt aan het creëren van draagvlak binnen de teams. Bij een mbo-instelling heeft het experiment een duidelijke impuls gegeven aan de betrokkenheid en professionalisering van docenten, vooral door wat zij leerden van contact met de praktijk.

Maatschappelijke zorgprofessional plus/Maatschappelijk Verzorgende IG plus:
'Er heeft echt een professionaliseringsslag plaatsgevonden. Docenten kijken makkelijker naar de praktijk en stellen zich meer vragen over hoe en waarom ze bepaalde dingen doen. Het contact met de praktijk levert de nodige aha-erlebnissen op.'

De contacten met de bedrijven konden ook helpen om het belang van de vernieuwing duidelijk te maken:

Eerste monteur duurzame installaties:
'*De kunst is om bedrijven en docenten aan elkaar te koppelen. Technisch inhoudelijk moeten docenten het doen, niet ik zelf (opleidingsmanager, red.). Als docenten met bedrijven spreken, horen docenten ook zelf wat nodig is en raken ze ervan doordrongen dat dit niet door een manager is bedacht maar uit de bedrijven komt.'*

Content creator:
'Deze aanpak is bottom-up, geen opleiding die bedacht is door het CvB, maar handmade, samen met bedrijven opgegaan, co-creatie. De eisen van het experiment helpen daarbij (t.a.v. samenwerking met bedrijven, red.).'

Uit de casestudies komt het beeld naar voren dat het intern bespreken van de nieuwe kwalificatie veelal gebeurde binnen bestaande overleggen, zodat niet goed te achterhalen valt hoe de intensiteit van de betrokkenheid van docenten in de ontwikkeling van de kwalificatie was. Een belemmerende factor voor de betrokkenheid van docenten is het gebrek aan tijd en ruimte bij docenten om deel te nemen aan de landelijke bijeenkomsten. Dit wordt gemakkelijker gemaakt als er vooruit wordt gepland en deelname aan het traject bijvoorbeeld opgenomen wordt in het rooster van een docent die deelneemt. Ook wordt benoemd dat het vaak dezelfde docenten zijn die deelnemen aan dit soort vernieuwingsinitiatieven. Daarnaast speelde bij een enkel traject ook dat de kennis van de praktijk van docenten niet helemaal up-to-date was, docenten soms vrees hebben voor vernieuwingen in de opleiding en er weerstand overwonnen moest worden.

5 Aanvraag en ondersteuning

5.1 Termijn van de aanvraag

Geïnteresseerde mbo-instellingen konden zich via DUO melden en werden vervolgens voor een startbijeenkomst uitgenodigd. De aanvraag voor het landelijk deel bestond in feite uit de beschrijving van het landelijk deel van de kwalificatie met een aantal specificaties. Bij de aanvraag voor het regionaal deel moest naast de beschrijving onder meer opgenomen zijn: de terugvaloptie (een alternatieve opleiding voor het geval een student, om welke reden dan ook, tussentijds moet stoppen met de experimentele opleiding), een analyse van de kwalitatieve en kwantitatieve vraag op de regionale arbeidsmarkt, de samenwerkingsovereenkomsten met werkgevers, het verwachte aantal studenten gedurende het experiment en de wijze waarop studenten en docenten zijn geraadpleegd.

De termijn waarin het landelijk deel en vervolgens het regionaal deel ingediend moesten worden vond men over het algemeen kort maar haalbaar. De mbo-instellingen geven zelf ook aan dat ze immers snelle actie wilden. In de regel zijn er zo'n drie tot vijf bijeenkomsten geweest en hebben de groepen verder veel digitaal uitgewisseld, mede vanwege de soms grote reisafstand tussen de instellingen.

Juridisch administratief dienstverlener:
'We voelden de noodzaak om snel te handelen. Er was dus wel hoge druk door de termijn maar dat was voor ons wel oké. Als je pas over twee-drie jaar implementeert loop je weer achter. Deze aanpak vraagt wel veel in voorbereiding en strakke deadlines.'

Bij het landelijk deel speelde mee dat dit in september 2019, dus net na de zomervakantie, ingediend moest worden en dat de AMvB uiteindelijk pas begin 2019 klaar was. Daardoor was het toetsingskader ook pas laat bekend. Het experiment is vervolgens pas in het voorjaar 2019 opgestart. Bovendien bleek in de AMvB de experimenteerruimte minder groot dan de drie mbo-instellingen die in het voortraject betrokken waren voor ogen hadden. Dit heeft bij sommige trajecten tot frustratie en vertraging geleid, onder meer omdat bij sommige initiatieven de verwachtingen over de experimenteerruimte en de tot dan toe uitgewerkte opzet bijgesteld moesten worden.

5.2 Ondersteuning door SBB en de procesbegeleider

De ondersteuning door procesbegeleider Hutspot is door de mbo-instellingen als waardevol ervaren. Hutspot zorgde voor eenduidigheid over de regels rondom het experiment, had hierover contact met OCW, zorgde voor duidelijke agendering, verslaglegging en hielp de voortgang in het proces te houden.

De ondersteuning van het team Kwalificeren en Examineren van SBB is tevens als behulpzaam ervaren. De rol van SBB werd door de instellingen vooral gezien in het omzetten en bijschaven van de beschrijvingen van het landelijk en regionaal deel zodat dit in de juiste terminologie was verwoord voor de Toetsingskamer. Deze expertise hebben de instellingen zelf niet in huis.

6 Experimenteerruimte, toetsing en start opleidingen

6.1 Experimenteerruimte

Het experiment Ruimte voor de regio komt voort uit de wens om de kwalificatiestructuur, die nu soms als knellend wordt ervaren, meer responsief te maken. In het experiment is daarbij de keuze gemaakt om een deel van de kwalificatie vrij te geven om te vernieuwen en een deel in stand te houden. Over de omvang van het deel dat behouden moest blijven is in de aanloop van het experiment veel onduidelijkheid geweest bij de drie mbo-instellingen die vanaf het begin betrokken waren. Bij hen leefde de wens om in het landelijk deel meer dan de vastgestelde 40% ruimte te krijgen om te vernieuwen en was men bovendien aanvankelijk in de veronderstelling dat die ruimte er zou komen. Dit leidde tot vertraging en teleurstelling over het landelijk deel. Zoals een van de gesproken opleidingsmanagers zegt, gebeurde er uiteindelijk 'niks spannends' meer in het landelijk deel. Een van de drie mbo-instellingen die aan de wieg stonden van het experiment heeft zich naar eigen zeggen mede om deze reden na de aanvraag van het landelijk deel uit het experiment teruggetrokken. Uit de casestudies komt het beeld naar voor dat voor andere betrokkenen, die later aansloten, dit minder speelde. Zij maakten veeleer pas kennis met het experiment op het moment dat de regeling al was uitgewerkt en hadden deze kaders als startpunt voor hun deelname. Door hen wordt de norm van 60% minder of helemaal niet als een beperking gezien. Met name bij de kwalificatie Content creator en Eerste monteur duurzame installaties wordt veel positiever geoordeeld over de ruimte die het experiment bood. Verder komt ook vooral bij deze twee kwalificaties naar voor dat de instellingen de kans hebben gegrepen om de geregionaliseerde kwalificatie opener en minder specifiek te beschrijven dan de bronkwalificatie zodat het ruimte laat aan de teams om de opleiding in te vullen en in de toekomst up-to-date te houden.

Eerste monteur duurzame installaties
'De kwalificatie biedt voldoende houvast. We hebben zo veel mogelijk in het landelijk deel algemeen gehouden en ook in het regionaal deel ruimte gehouden zodat je voldoende ruimte hebt om zelf je onderwijs in te vullen.'

Content creator
'De nieuwe kwalificatie geeft voldoende aanknopingspunten voor de opleiding. Het is vrij open geformuleerd en dat geeft je ruimte voor vormgeving van de opleiding. Het moest begrijpelijker maar niet specifieker.'

'Het dossier is daarom ook vrij ruim beschreven, zodat het flexibel blijft en aangepast kan worden aan nieuwe ontwikkelingen. Ze kunnen zo scherper naar behoefte van bedrijven blijven kijken en deze inbedden in het regionale deel.'

Het experiment lijkt er bij een aantal initiatieven aan te hebben bijgedragen dat men meer ruimte in de kwalificatiestructuur ervaart. Enerzijds door de experimenteerruimte binnen het experiment, en anderzijds ook door de realisatie dat de huidige kwalificaties wellicht meer speelruimte hebben dan men tot nu toe had verondersteld.

Maatschappelijke zorgprofessional plus/Maatschappelijk Verzorgende IG plus:
'Je leert erdoor, ziet mogelijkheden. Dat is geen doel op zich, maar wel een mooie ontwikkeling. Het werkveld heeft zo ook geleerd welke ruimte er al in het kwalificatiedossier zit.'

Bij alle initiatieven is ervoor gekozen om (op dit moment) geen nieuwe (regionale) keuzedelen te ontwikkelen, maar zijn koppelingen van bestaande keuzedelen aan de geregionaliseerde kwalificaties aangevraagd en vastgesteld. Door deze keuze blijft een deel van de ruimte om te regionaliseren ongebruikt. Tot nu toe zijn de mbo-instellingen erg gericht geweest op het organisatorisch inbedden van de keuzedelen en werden er veel generieke keuzedelen aangeboden.[3] Nu er meer beroepsspecifieke keuzedelen aangeboden worden, wordt wellicht deze ruimte in de toekomst wel benut.

Juridisch administratief dienstverlener:
'Met keuzedelen kun je veel maar er is tot nu toe vooral organisatorisch naar gekeken. We beginnen nu pas naar de inhoudelijke mogelijkheden te kijken en krijgen bereidheid om er met het bedrijfsleven ernaar te kijken.'

6.2 Ervaringen toetsing

Het landelijk deel en het regionaal deel worden door SBB getoetst aan de hand van een toetsingskader dat voor het experiment is vastgesteld. De geregionaliseerde kwalificatie moet aan de reguliere wettelijke eisen voldoen. Bijzondere aandacht gaat uit naar de civiele waarde van het diploma van de geregionaliseerde kwalificatie en draagvlak in het regionale werkveld. In de beschikkingen met daarin het besluit van de minister van OCW tot wel of niet vaststellen van het landelijk deel wordt verwezen naar adviezen van de Toetsingskamer en de relevante sectorkamer van SBB.

De ervaringen met de Toetsingskamer en de betreffende sectorkamers zijn wisselend. Bij enkele kwalificaties is het contact met de sectorkamer over het landelijk deel stroef verlopen. Uit de interviews komt naar voren dat de sectorkamers in een relatief laat stadium bij het experiment zijn betrokken, op het moment dat de regeling er lag. Omdat de regeling lang op zich liet wachten, was er uiteindelijk maar een hele korte periode tussen het verschijnen van de regeling en het indienen van aanvragen. In de gesprekken met de sectorkamers ging het vervolgens niet altijd over de kwalificatie zelf en de vraag vanuit het regionale werkveld, maar fundamenteler over het nut en noodzaak van het experiment en de geregionaliseerde kwalificaties. Zo werd bij de technische kwalificatie de vraag vanuit het regionale bedrijfsleven aanvankelijk niet herkend door de vertegenwoordigers van het bedrijfsleven in de sectorkamer en het marktsegment. Bij de zorgkwalificaties was er een vergelijkbare situatie. Door de sectorkamers eerder in het proces te betrekken had dit wellicht voorkomen kunnen worden. De advisering van de Toetsingskamer en de sectorkamers over de geregionaliseerde kwalificaties liet tevens zien dat er in het experiment spanning zit tussen enerzijds behoefte aan (landelijke) civiele waarde van het diploma en anderzijds behoefte aan kwalificaties die deels worden ingevuld op basis van een regionale (en eventueel landelijke) vraag.

3 Evaluatie herziening van de kwalificatiestructuur mbo. Meting 2020. Consortium 2BMBO.

Verder was de terugvaloptie die bij het regionaal deel opgegeven moest worden een aandachtspunt voor de Toetsingskamer. Bij enkele initiatieven oordeelde de Toetsingskamer dat de aangeboden terugvaloptie inhoudelijk onvoldoende verwant was aan de bronkwalificatie. Dit leidde niet tot een negatief advies, maar werd als aandachtspunt benoemd.

6.3 Opleidingen op basis van de geregionaliseerde kwalificaties

Van de vier geregionaliseerde kwalificaties die zijn goedgekeurd, wordt niet bij alle deelnemende mbo-instellingen gestart met de geregionaliseerde mbo-opleiding. Hier speelt mee dat de ontwikkelingen bij enkele geregionaliseerde kwalificaties inmiddels zijn ingehaald door nieuwe landelijke kwalificatiedossiers. Het landelijk deel Juridisch administratief dienstverlener was weliswaar afgewezen, maar in het nieuwe dossier is een deel van de gewenste vernieuwingen opgenomen. De twee landelijke bronkwalificaties voor de zorg zijn inmiddels ook herzien en bevatten eveneens een deel van de gewenste vernieuwingen die ook in de geregionaliseerde kwalificaties waren opgenomen. Dit was een reden voor een van de twee betrokken mbo-instellingen om niet door te gaan met een opleiding volgens de geregionaliseerde kwalificatie, maar met de opleiding aan te sluiten op de vernieuwde landelijke kwalificatie. Twee andere instellingen die wel betrokken waren bij de aanvraag van het landelijk deel hebben zich mede om deze reden al eerder uit het experiment teruggetrokken. De geregionaliseerde kwalificatie kan immers door een mbo-instelling op twee manieren worden ingezet: als variant op de reguliere kwalificatie waarbij beide varianten naast elkaar als opleiding worden aangeboden, of als vervanger/opvolger van de bronkwalificatie. In het laatste geval wordt er gedurende de looptijd van het experiment één opleiding aangeboden, op basis van de geregionaliseerde kwalificatie. In deze situatie is echter bij enkele mbo-instellingen de keuze gemaakt om met de opleiding over te stappen op de vernieuwde landelijke kwalificatie. Deze ontwikkelingen laten volgens betrokkenen bij de geregionaliseerde kwalificaties zien dat het experiment een bijdrage heeft geleverd aan het versnellen van inhoudelijke vernieuwingen in de reguliere landelijke kwalificaties.

7 Conclusies en reflectie

Met het experiment Ruimte voor de regio zijn drie doelstellingen beoogd:
- De aansluiting van de opleidingen op de regionale arbeidsmarkt te verbeteren;
- Het eigenaarschap van docenten en werkgevers met betrekking tot de inhoud van het onderwijs te versterken;
- De kwaliteit en innovatiekracht van het onderwijs te verbeteren.

Het onderzoek monitort en evalueert in hoeverre deze doelstellingen worden behaald, brengt in beeld hoe de totstandkoming van de kwalificaties verloopt, en wat de ervaringen zijn van betrokken deelnemers en stakeholders. Hieruit moet naar voren komen welke elementen van dit experiment goed werken in de praktijk.

In dit hoofdstuk vatten we de observaties over de voorlopige opbrengsten van het experiment uit de voorgaande hoofdstukken samen, verbinden we deze aan de doelstellingen van het experiment en reflecteren we op de uitkomsten.

Het experiment Ruimte voor de regio is opgezet als een kleinschalig experiment, met ruimte voor regionalisering van een beperkt aantal kwalificaties. Negen mbo-instellingen hebben in de eerste ronde een aanvraag ingediend voor een of meerdere landelijke delen en vijf ervan hebben vervolgens een aanvraag voor ingediend voor een of meerdere regionale delen. Vier mbo-instellingen zijn dus na het aanvragen van de landelijke delen niet meer betrokken bij het experiment; twee omdat zij alleen betrokken waren bij de kwalificatie juridisch administratief dienstverlener en dit landelijk deel is afgekeurd (Koning Willem I College en ROC van Amersfoort); twee omdat zij alleen betrokken waren bij een of beide zorgkwalificaties en om eigen redenen niet verder zijn gegaan met het experiment.
Op basis van de beschikkingen in de eerste aanvraagronde zouden in principe in 2020/21 elf opleidingen gebaseerd op een geregionaliseerde kwalificatie kunnen starten. Naar schatting negen opleidingen zullen daadwerkelijk in 2020/21 starten. In termen van het aantal mbo-instellingen dat in de eerste ronde heeft deelgenomen en het aantal opleidingen dat in 2020/21 van start gaat, is de reikwijdte van het experiment beperkt te noemen. Geïnterviewden voerden hiervoor verschillende verklaringen aan:
- Het beperkte aantal kwalificaties waarmee gewerkt kan worden.
- De lange aanloop van het experiment waardoor er weinig tijd was voor de aanvraag. Hierdoor heeft mogelijk een aantal geïnteresseerde mbo-instellingen, die wel naar de startbijeenkomst zijn geweest, besloten om niet deel te nemen. De korte aanvraagperiode was wel behapbaar voor de instellingen die al langer bij het experiment betrokken waren en bijvoorbeeld al een bedrijvennetwerk hadden dat ze bij de aanvraag konden betrekken. Enkele andere mbo-instellingen stapten wel later in en lukte het hierop aan te haken.
- Het late verschijnen van de AMvB en de discussie en teleurstelling over de beschikbare experimenteerruimte in het landelijk deel temperde het enthousiasme voor deelname aan het experiment bij met name de drie mbo-instellingen die in het voortraject waren betrokken.
- Het experiment vraagt substantiële inzet van de mbo-instellingen om zelf een actieve rol te spelen in de ontwikkeling van de geregionaliseerde kwalificatie en onder meer praktijkpartners

daarin te betrekken. De inspanningen moeten voor de participerende instellingen in verhouding staan tot de opbrengst van het experiment. Bij een enkele mbo-instelling is de afweging gemaakt om niet verder te gaan, omdat ze het experiment te weinig ruimte vonden bieden in verhouding tot de inspanning die het vroeg.
- Bij de zorgkwalificaties is door enkele betrokken mbo-instellingen ervoor gekozen om niet door te gaan met de geregionaliseerde kwalificatie maar de opleiding te gaan aanbieden op basis van de vernieuwde reguliere kwalificatie.

7.1 Het verbeteren van de aansluiting op de regionale arbeidsmarkt en het vergroten van het eigenaarschap van werkgevers

De uitkomst dat bij de landelijke delen van de kwalificaties Eerste monteur duurzame installaties en Content creator ook één gezamenlijk regionaal deel is ontwikkeld, laat volgens betrokkenen zien dat er is aangesloten op landelijke ontwikkelingen in het werkveld. Ook bij de zorgkwalificaties, waar alleen Friesland College en ROC Friese Poort verder zijn gegaan, werd de ontwikkeling bij de andere ROC's (deels) herkend en hetzelfde geldt voor het afgewezen landelijk deel Juridisch administratief medewerker. Het regionale aspect van het experiment heeft zich vooral geuit in de aansluiting met het regionale bedrijfsleven; niet zozeer in specifieke regionale inhoud.

Deelnemende teams hebben ieder op hun eigen wijze contacten met regionale werkgevers gelegd of aangehaald voor de aanvraag van (met name) het regionaal deel van de kwalificatie. Het algemene beeld is dat de aanpak van het experiment, waarin betrokkenheid van werkgevers een voorwaarde voor deelname was, een impuls heeft gegeven aan de samenwerking tussen onderwijs en praktijk. De formalisering in de vorm van de samenwerkingsovereenkomsten heeft hier ook een positieve bijdrage aan geleverd. Werkgevers waardeerden over het algemeen de kans om te delen wat hun ideeën en wensen zijn. Wel bleek het in veel gevallen niet eenvoudig om de betrokkenheid meer te laten zijn dan meedenken over en feedback geven op voorstellen van de mbo-instelling. In het vervolg van het monitorings- en evaluatieonderzoek kunnen we verder bezien of en hoe werkgevers blijvend worden betrokken bij de opleidingen en of er meer eigenaarschap van bedrijven bij de geregionaliseerde opleidingen wordt ervaren dan bij reguliere opleidingen. Tevens zal uit de tussen- en eindmeting blijken in hoeverre studenten gaan kiezen voor de geregionaliseerde kwalificaties en hoe zij het op de arbeidsmarkt gaan doen.

7.2 Het vergroten van het eigenaarschap van docenten

De mate en wijze van betrokkenheid van docenten varieert. De casestudies hebben voorbeelden laten zien van initiatieven waar docenten actief deelnemen aan het experiment door te participeren in de landelijke bijeenkomsten, de ontwikkeling van de kwalificatie en betrokken te zijn in het contact met werkgevers. Bij enkele initiatieven stonden docenten iets meer op afstand, maar werden ze intern wel bij de ontwikkeling van de kwalificatie betrokken en zijn zij inmiddels het onderwijs voor de nieuwe opleiding aan het ontwikkelen.

In de tussen- en eindmeting moet verder blijken hoe het eigenaarschap van docenten bij de geregionaliseerde opleidingen verder wordt vormgegeven en onderhouden, bijvoorbeeld in samenspel met structurele betrokkenheid van werkgevers. Aangezien dit een van de doelstellingen van

het experiment is, kunnen er wellicht mogelijkheden verkend worden om de mbo-instellingen hiertoe gedurende het experiment te blijven stimuleren.

7.3 Het versterken van de kwaliteit en innovatiekracht van het onderwijs

Uit de casestudies is gebleken dat het experiment tot nu toe op een aantal manieren heeft bijgedragen aan het versterken van de innovatiekracht van het onderwijs. Het meest duidelijk kwam dit naar voor uit de stimulerende werking die uitgaat van de betrokkenheid van de praktijk. Dit wordt door de mbo-instellingen als een toegevoegde waarde van het experiment gezien. Het heeft de wensen van de praktijk duidelijker gemaakt, de dynamiek gestimuleerd en een positieve invloed gehad op de betrokkenheid van docenten. Ook wordt de snelheid van het traject als een sterk punt gezien, vooral door deelnemers vanuit de instellingen die niet bij het voortraject betrokken waren. Zoals een van de geïnterviewden het helder verwoordde: ‘Het is een snelle, korte route om aan de vraag op de arbeidsmarkt te voldoen’.

Het experiment lijkt er bij een aantal initiatieven aan te hebben bijgedragen dat men meer ruimte in de kwalificatiestructuur ervaart. Enerzijds door de experimenteerruimte binnen het experiment en anderzijds door de realisatie dat de huidige kwalificaties wellicht ook meer speelruimte bieden dan men tot nu toe had verondersteld. Dat leidde regelmatig tot de overweging of het experiment Ruimte voor de regio dan nodig is om de gewenst ruimte te creëren of dat dit ook binnen de huidige structuur had gekund, of binnen het experiment cross-overs. Verder wordt wellicht in de toekomst ook meer gebruikgemaakt van de potentiële ruimte die de keuzedelen kunnen bieden voor regionale en beroepsspecifieke invulling.

In het verlengde hiervan wordt door betrokkenen vanuit de mbo-instellingen en SBB geconstateerd dat vernieuwingen uit de regionale kwalificaties in nieuwe juridische en zorgkwalificaties terecht zijn gekomen. Hun indruk is dat hiermee het experiment een positieve uitwerking heeft gehad en heeft bijgedragen heeft aan een versnelde vernieuwing van deze reguliere kwalificaties. Voor enkele betrokkenen bij deze kwalificaties is de ervaring enigszins dubbel omdat in hun ogen de geregionaliseerde kwalificaties overbodig zijn geworden door de snelle opeenvolging van de regionalisering en de reguliere vernieuwing.

Uit de tussen- en eindmeting zal moeten blijken hoe het experiment verder bijdraagt aan het versterken van de kwaliteit en de innovatiekracht van het onderwijs.

KBA Nijmegen

© 2020 KBA Nijmegen